

Посилання на статтю

Стрельбицька Н.Є. Інтегрований ризик-менеджмент - сучасний підхід до управління ризиками / Н.Є. Стрельбицька, Д.І. Боднар // Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб.наук.пр. - Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2011. - № 4 (40). - С. 111-118. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/40/11sneydr.pdf>

УДК 330.131

Н.Є. Стрельбицька, Д.І. Боднар

ІНТЕГРОВАННИЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ – СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Досліджено еволюцію підходів до управління ризиками. Розкрито зміст інтегрованого ризик-менеджменту та його впливу на вартість компанії. Виділено основні етапи інтегрованого підходу до управління ризиками та проаналізовано міжнародний стандарт ISO 31000:2009 як основу при формуванні інтегрованої системи управління ризиками. Рис. 3, дж. 12.

Ключові слова: ризик, інтегрований ризик-менеджмент, стандарт по управлінню ризиками.

Н.Е. Стрельбицкая, Д.И. Боднар

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТ - СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ РИСКАМИ

Исследована эволюция подходов к управлению рисками. Раскрыто содержание интегрированного риск-менеджмента и его влияния на стоимость компании. Выделены основные этапы интегрированного подхода к управлению рисками и проанализированы международный стандарт ISO 31000:2009 в качестве основы при формировании интегрированной системы управления рисками. Рис. 3, дж. 12.

Ключевые слова: риск, интегрированный риск-менеджмент, стандарт по управлению рисками.

N.E. Strelbitska, D.I. Bodnar

INTEGRATED RISK MANAGEMENT - MODERN APPROACH TO RISK MANAGEMENT

The evolution of approaches to risk management. The content of the integrated risk management and its impact on the value of the company. The basic stages of an integrated approach to risk management and analysis of the international standard ISO 31000:2009 as a basis for forming an integrated risk management system. Figure. 3, j. 12.

Keywords: risk, integrated risk management, standards for risk management.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза спричинила активну зміну поглядів провідних міжнародних науковців, практиків та фінансових установ, щодо сучасних фінансових теорій, інструментів фінансового інжинірингу та таких понять як “ризик”, “ризик-менеджмент”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам значення, суті та сприйняття “ризик”, “ризик-менеджменту” економічними суб’єктами, присвячена

велика кількість праць як вітчизняних так і іноземних вчених. Так, за оцінку ризиків при інвестуванні Нобелівську премію з економіки отримали Г. Марковіц, Дж. Тобін, В. Шарп. Проблемами управління підприємством у ризикових ситуаціях займалися П. Бернштейн, Т. Васильєва, В. Вітлінський, Ф. Епіфанов, Ю. Єрмольєва, В. Лук'янова, А. Маршал, А. Матвійчук, М. Міллер, А. Пігу, В. Розсоха, О. Сохацька, А. Старостіна, О. Таран, О. Ястремська. Теоретичні аспекти поняття ризику вивчають такі вчені як: Р. Ібатулін, К. Балдін, С. Воробйов, С. Ільяшенко, В. Москвін, М. Лапуста, Л. Шаршукова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, для сучасної наукової літератури характерна неоднозначність у трактуванні не лише сутності ризику, а і його властивостей й елементів, співвідношення об'єктивних та суб'єктивних факторів. Розмаїтість думок щодо сутності ризику серед вітчизняних дослідників пояснюється одночасно як багатоаспектністю цього явища, з практично повним його ігноруванням в господарському законодавстві, так і недостатнім використанням у реальній економічній практиці та управлінській діяльності.

Крім того, недостатньо дослідженим залишається інтегрований підхід до управління ризиками підприємства, зокрема детально не розкрито його зміст, особливості та етапи управління ризиками.

Метою статті є дослідити еволюцію підходів до управління ризиками; розкрити зміст інтегрованого ризик-менеджменту та його впливу на вартість компанії; виділити основні етапи інтегрованого підходу до управління ризиками; проаналізувати міжнародний стандарт ISO 31000:2009 як основу при формуванні інтегрованої системи управління ризиками.

Основний матеріал. Аналіз досліджень учених [1-4] засвідчує, що при прийнятті управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику суб'єкти світового господарства використовують скоріше інтуїцію, ніж науково-обґрунтовані методи, а їх поведінка не відповідає постулатам теорії мікроекономічного аналізу, яка ґрунтується на припущенні про повну раціональну поведінку індивіда.

Врахування цього феномену зумовило необхідність урахування комплексу психологічних, соціальних і культурних чинників, котрі визначають поведінку індивіда та впливають на вибір управлінського рішення. Наприкінці ХХ-го – на початку ХХІ ст. саме у цьому напрямі активно працювали Г. Саймон, П. Словік, А. Тверський і Д. Каннеман. Вони, зокрема, вивчали вплив сприйняття ризику людиною на її вибір альтернатив, їх праці набули широкого резонансу, а два останні дослідники відзначені у 2002 р. Нобелівською премією [5].

Розвиток обчислювальної техніки та програмного забезпечення привів до розроблення витончених моделей ідентифікації ризиків, формування методів, базованих на технологіях штучного інтелекту, теорії хаосу, нейронних мережах тощо. І, що найважливіше, більшість дослідників вважають за необхідне використання інтегрованого підходу при розгляді феномену ризику.

Системний аналіз та міждисциплінарні дослідження зарубіжних і вітчизняних вчених у галузі економіки й математики (математики-економісти: В. Ляшенко, В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, В. Ситник, В. Михалевич, Ю. Єрмольєв, О. Ястремський, М. Моїсєєв, Ю. Гермейєр) збагатили практику управління ризиками з допомогою методів, запозичених із інших наук.

Варто зазначити, що врахування недетермінованості й нелінійності економічних процесів істотно модифікує основні закони загальної економічної теорії, а вплив глобальних загроз змінює підходи до управлінських систем та їх складових. Сучасні системні характеристики таких управлінських процесів, як

маневреність, гнучкість, стійкість, адаптивність, надійність тісно пов'язані з категорією економічного ризику.

У 1950–1970-х роках увага дослідників була сконцентрована лише на вивченні фінансових ризиків. Фундаментом сучасного фінансового менеджменту стали роботи Г. Марковіца, В. Шарпа, Р. Мертона, Ф. Модільяні, Дж. Літнера. У ці роки дослідження ризику базувалося на портфельній теорії, структурі капіталу, вартості корпорації [6]. Однак на практиці результати згаданих досліджень використали тільки через десятки років, коли винайшли спеціальну техніку, що дало змогу здійснювати складні розрахунки і надійні комунікації.

У 1980-х роках управління ризиками зайняло важливе місце на рівні корпоративного управління. До початку 1990-х ризиками управляли окремі працівники, керівники інвестиційних портфелів, трейдери (мікрорівень ризик-менеджменту) або таке управління служило додатковою функцією відділу стратегічного планування чи казначейства.

У середині 1990-х років сформувалася нова філософія управління ризиками – “зверху вниз”, що називається “ризик-менеджмент на рівні підприємства” (РПМ чи enterprise risk management (firm-wide risk management) – ERM) або інтегрований ризик-менеджмент (ІРМ чи integrated risk management – IRM) [7].

Досліджуючи етапи управління ризиками та надбання іноземних учених щодо процесу інтегрованого ризик-менеджменту, на рис. 1 схематично зображений процес інтегрованого ризик-менеджменту підприємства.

Рис. 1. Процес інтегрованого ризик-менеджменту

Процес ризик-менеджменту розпочинається з визначення відношення організації до ризику, чи “схильності до ризику” (risk tolerance, risk appetite). На практиці у це поняття вкладають скоріше описовий, якісний, аніж кількісний зміст, і тому його можна трактувати по-різному: від прямого формулювання у вигляді

місії компанії, яка якісно відображає ставлення до ризику, до перерахунку бажаних чи небажаних сфер діяльності у розрізі конкретної організації.

Формулювання схильності організації до ризику є не самоціллю, а необхідною умовою для визначення кола пріоритетних (стратегічних) напрямків діяльності та відмови від інших видів бізнесу. На практиці ці рішення даються важко, оскільки керівники окремих підрозділів можуть розглядати всі операції як ті, що мають стратегічне значення для компанії, особливо якщо вони матеріально зацікавлені у продовженні даного виду діяльності. Можливо й таке, що всі розглянуті види діяльності є рентабельними з урахуванням ризику, однак їх одночасна реалізація неможлива через обмеженість ресурсів компанії.

Розрізняють два основних методи відображення ризиків – “зверху вниз” та “знизу вверх”.

Розглянемо ризик-профіль “зверху вниз”. Побудова ризик-профілю, або карти ризиків, “зверху вниз” означає, що виявлення і аналіз ризиків, що є в кожному підрозділі компанії, та визначення ступеня їх взаємовпливу та впливу на організацію подані як єдине ціле [8].

До організацій, що практикують відображення ризиків “зверху вниз”, належить фінансова компанія Zurich International, що підтримує фірмову методологію “тотального ризик-профілювання” (Total Risk Profiling), і аудиторська компанія PriceWaterhouseCoopers, що використовує метод ORCA (Objectives, Risk, Control/Processes and Allignment, “Завдання, ризик, засоби контролю/процеси і перевірка”).

Інші фірми застосовують метод відображення ризиків “знизу вверх”. Замість аналізу ризиків на рівні топ-менеджменту в даному методі використовують серію інтенсивних дискусій, що проводять у цільових “виробничих” групах, у ході яких виявляють, обговорюють і аналізують ризики. Організують семінари з участю відібраних працівників підрозділів компанії; ведучі семінарів, ставлячи перед групою мету, керують аналізом засобів контролю, використовуючи схеми контролю, що розробили консультанти.

Одержані дані узагальнюють, на основі чого створюють загальну картину, що дає змогу правлінню ухвалити ті чи інші рішення щодо управління портфелем ризиків. До організацій, що практикують підхід “знизу догори”, належать компанія KMPG (член четвірки компаній, що надають послуги у сфері бух обліку) і компанія Agon, що займається перестрахованням і ризик-консалтингом.

Ще одним вдалим методом ризик-менеджменту є динамічний фінансовий аналіз. При використанні цього методу ризик-менеджер має спершу виявити зовнішні економічні чинники, що впливають на підприємство, основні елементи ризику організації та їх взаємодію. Недоліком динамічного фінансового аналізу, як і багатьох подібних моделей, є те, що якість висновків повністю залежить від якості даних про ризик і здатність групи за оцінкою ризику інтерпретувати ці дані. Практики стверджують, що обдумування і побудова моделі динамічного фінансового аналізу організації може виявитися не менш цінною і корисною, ніж інтерпретація фактичних результатів [8, с. 64-68].

Найбільш складним етапом формування інтегрованої системи ризик-менеджменту є ідентифікація ризиків. Ідентифікація звужує перелік можливих ризиків відповідно до сфери діяльності підприємця.

Після ідентифікації ризиків їх потрібно задокументувати. Управління ризиками неодноразовий процес, тому необхідний спосіб організації і документування ризиків. На початку проекту чи діяльності, ризики можна тільки ідентифікувати. Потім до вже ідентифікованих ризиків слід додавати інформацію про нові ризики.

Метод документування не обов'язково повинен бути складним, однак певну інформацію потрібно реєструвати, наприклад:

1. Назва ризику;
2. Опис ризику;
3. Дата запису ризику;
4. Особа, що відповідає за управління ризиком;
5. Посилання на ієрархічну структуру робіт;
6. Ймовірність виникнення ризику;
7. Наслідки ризику у випадку його появи;
8. Серйозність ризику;
9. Стратегії зниження ризику.

Наступний етап – побудова карти ризиків [9] чи створення їх переліку, тобто ранжування ризиків.

Карта ризиків – це графічний і текстовий опис обмеженого числа ризиків компанії, розміщених в прямокутній таблиці, по одній осі вказується сила впливу чи значимість ризику, а по іншій – імовірність чи частота його виникнення.

На практиці можна побудувати велику кількість різних видів карт ризиків. На зображеній вище карті ризиків імовірність чи частота відображається по вертикальній осі, у свою чергу сила впливу чи значимість - по горизонтальній. В даному випадку імовірність появи ризику збільшується знизу вгору при просуванні по вертикальній осі, а вплив ризику збільшується зліва направо по горизонтальній осі.

Методології побудови карти ризиків різноманітні як і ризики різні за родом діяльності компанії. Не дивлячись на здавалось би легкість побудови карти ризиків, за її побудовою лежать не тільки складні процеси кількісної оцінки ризиків, які можуть бути формалізовані, але й неформальний логічно досить складний процес [10].

Іншим методом аналізу портфеля ризиків організації є створення переліку всіх ризиків організації, тобто їх ранжування. Отже, коли ризики виявлені їх необхідно проранжувати по пріоритетах. На першому етапі (тобто до того як визначається стратегія ризик-менеджменту) це можна здійснити, проаналізувавши сукупний ризик події чи ситуації, а саме імовірність виникнення події чи ситуації у поєднанні з оцінкою наслідків. Наслідки повинні оцінюватись не тільки з фінансової точки зору, потрібно також враховувати потенціал їх впливу на реалізацію корпоративних завдань.

Окремі організації для ранжування ризиків користуються діаграмою вигляду “два на два” (рис. 2).

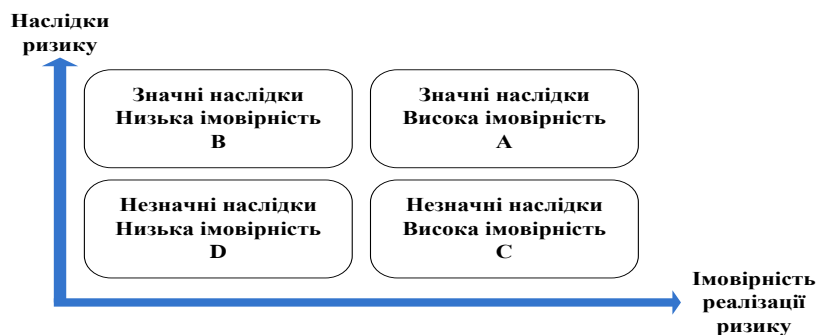

Рис. 2. Ранжування ризиків “два на два”

Ризики, які знаходяться у блоці А, потребують термінових дій, у блоці В – потрібно розробити план конкретних аварійних заходів, у блоці D знаходяться найменш важливі ризики, які потребують періодичного перегляду. Такий аналіз ризиків характеризується певною суб'єктивністю, а оцінка наслідків різних видів ризиків володіє різним ступенем невизначеності [11].

Однак не зважаючи на певні недоліки, дані підходи в аналізі ризиків дають змогу виділити пріоритетні ризики та ефективно формувати та вдосконалювати інтегрований ризик-менеджмент компанії.

Оскільки інтегрований ризик-менеджмент застосовують для управління пріоритетними ризиками, він дає змогу менеджменту компанії успішно захищати і збільшувати вартість компанії наступним чином: по-перше, інтегрований ризик-менеджмент сфокусований на створенні стійких конкурентних переваг; по-друге, він оптимізує витрати на управління ризиками і по-третє – допомагає вдосконалити виконання завдань компанії (рис. 3).

Додаткова вартість як внесок є найбільшою перевагою інтегрованого ризик-менеджменту, що викликає більшу довіру до керівництва компанії зі сторони акціонерів та інвесторів. Використовуючи інтегрований ризик-менеджмент, керівники компанії краще розуміють процес ідентифікації, оцінки та управління ризиками, характерних саме їх виду діяльності.

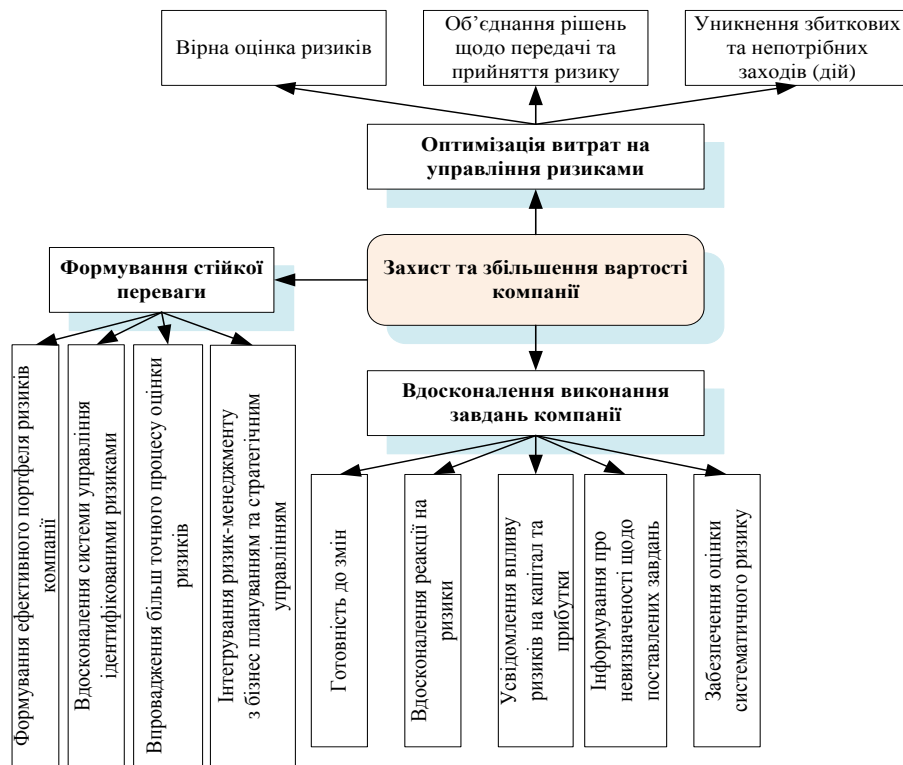

Рис. 3. Процес захисту та збільшення вартості компанії за допомогою інтегрованого ризик-менеджменту

За основу при формуванні інтегрованої системи управління ризиками можна взяти міжнародний стандарт ризик-менеджменту ISO 31000:2009. Даний стандарт був розроблений Міжнародною організацією стандартизації (ISO – International Organization for Standardization).

Необхідно зазначити, що роботу над стандартом ISO 31000:2009 розпочали у 2005 р. австралійська та японська організації по стандартизації. Дані організації визначили, що майбутній стандарт з ризик-менеджменту має відповідати наступним критеріям:

- повинен забезпечити принципи та містити практичні рекомендації щодо процесу управління ризиками;
- може застосовуватися всіма організаціями незалежно від їх типу, розміру, виду діяльності й місцезнаходження;
- повинен враховувати всі види ризиків.

Загалом в розробці даного стандарту взяли участь експерти з 28 країн та багатьох спеціалізованих організацій [12].

При розробці ISO 31000:2009 були враховані недоліки попередніх стандартів ризик-менеджменту, тому йому характерні такі риси:

- проста мова написання;
- зрозуміла термінологія;
- ґрунтується на найкращій практиці управління ризиками;
- покращує та доповнює наявні стандарти;
- забезпечує рекомендації щодо організації системного управління ризиками.

У листопаді 2009 р. даний стандарт був офіційно опублікований.

До появи даного стандарту, ризик, як правило, визначався як негативне явище, яке організація намагається уникнути чи передати іншим. Зараз, фахівці розуміють, що ризик є частиною життя і йому не властивий лише негативний чи позитивний характер.

Стандарт ISO 31000:2009 розкривається за допомогою, представлених у ньому принципів [12]:

- створення та захист вартості організації;
- інтегрування в усі організаційні процеси;
- частина процесу прийняття рішень;
- врахування невизначеності;
- систематичність, структурованість та своєчасність;
- ґрунтування на доступній надійній інформації;
- відповідність вимогам;
- врахування людського та культурного факторів;
- зрозумілість та прозорість;
- динамічність, повторюваність та схильність до змін;
- постійне вдосконалення організації.

Процес управління ризиками згідно стандарту ISO 31000:2009 розпочинається з визначення того, що організація хоче досягнути та, які внутрішні і зовнішні фактори можуть вплинути на досягнення поставлених завдань. Даний етап називається “встановлення оточення” (establish the context) й він передує етапу ідентифікації ризиків.

Оцінка ризику відповідно до ISO 31000:2009 складається з трьох етапів, а саме ідентифікації ризику, аналізу та безпосередньої оцінки ризику. Процес оцінки ризику повинен бути систематичним для того, щоб зрозуміти що може статися, як, коли та чому.

В стандарті ISO 31000:2009, етап аналізу ризику пов'язаний із розвитком розуміння кожного ризику, його наслідків та імовірностей цих наслідків. ISO 31000:2009 не надає переваги ні кількісним ні якісним методам аналізу ризику так як на думку фахівців даної організації і ті й інші методи є важливими.

Після оцінки ризику приймається рішення щодо рівня ризику та за попередньо встановленими критеріями визначаються пріоритетні ризики.

Етап управління ризиками – це процес вдосконалення наявних та розробка і впровадження нових методів управління ризиками. Управління ризиками включає оцінку та вибір альтернатив, а також аналіз витрат і переваг та оцінку нових ризиків, які можуть бути спричинені вибором того чи іншого методу управління ризиками.

Даним стандартом можуть користуватись державні, приватні, громадські організації чи підприємства та асоціації. Тому ISO 31000:2009 не є спеціальним стандартом для певної галузі чи сектору.

Висновки. Підхід до управління ризиками повинен бути унікальним для кожної організації й не існує універсального рішення, яке б підходило усім. Ступінь складності та зрілості системи управління ризиками, повинна на пряму бути пов'язаною із готовністю керівництва прийняти ризик, очікуваннями зацікавлених сторін та особливостями зовнішнього оточення, в якому працює компанія.

Інтегрований ризик-менеджмент допомагає менеджерам компанії вчасно реагувати на невизначеність, шляхом впровадження нагляду, контролю за безперервним вдосконаленням можливостей управління ризиками підрозділами. Інтегрований підхід забезпечує компанію процесами та інструментами, необхідних для ефективнішої оцінки ризиків в процесі управління невизначеністю, з якою вона стикається при створенні вартості для акціонерів. За допомогою постійного вдосконалення процесу управління ризиками, інтегрований ризик-менеджмент підіймає ризик-менеджмент на стратегічний рівень.

У розрізі нашого дослідження, необхідно зазначити, що подальшого вивчення потребує визначення сили впливу запровадження інтегрованого ризик-менеджменту на вартість компанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потапенко С. Стратегические аспекты инвестиций немецких компаний в российский рынок / С. Потапенко // Международная экономика. – 2008. – № 9. – С. 45-63.
2. Фокин С. Роль мирового транснационального сектора в формировании конкурентоспособности стран / С. Фокин // Международная экономика. – 2007. – № 11. – С. 33-43.
3. Dunning J. The Competitive Advantage of Countries and Activities of Transnational Corporations / J. Dunning // Transnational Corporations. – 1992. – I. 1. – No. 1. – P. 135-140.
4. Rodrigo de Rato. The Global Economic Outlook and Risks from Global Imbalances [Електронний ресурс] / Rodrigo de Rato // International Monetary Fund. – 2005. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/speeches/2005/093005.htm>.
5. Фентон-О'Криви М. Субъективное восприятие риска / М. Фентон-О'Криви, Э. Соун // Управление рисками / [уклад. Пикфорд Дж. / пер. с англ. О. Н. Матвеевой]. – М.: ООО «Вершина», 2004. – 352 с.
6. Гончаров И. Грааль риск-менеджмента / И. Гончаров // Менеджмент и менеджер. – 2005. – № 7-8. – С. 4-8.
7. Бартон Т. Комплексный подход к риск-менеджменту: стоит ли этим заниматься / Бартон Т., Шенкир У., Уокер П.; пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 208 с.
8. Хэнли М. Как сократить подверженность риску, распределяя его / М. Хэнли // Управление рисками / [уклад. Пикфорд Дж. / пер. с англ. О. Н. Матвеевой]. – М.: ООО «Вершина», 2004. – 352 с. (С. 64-68).
9. Камышев Д. Построение корпоративной системы управления рисками / Д. Камышев // Журнал "Финансовый менеджер". – 2006. – №3. – С. 73-79.
10. Зинкевич В.А. Карта рисков – эффективный инструмент управления / В.А. Зинкевич, В.Н. Черкашенко // Журнал "Финансовый менеджер". – 2005. – № 12. – С. 45-49.

11. Тэрнбулл Н. Необходимость внутреннего контроля со стороны правления / Э. Кэри, Н. Тэрнбулл. // Управление рисками / [уклад. Пикфорд Дж. / пер. с англ. О. Н. Матвеевой]. – М.: ООО «Вершина», 2004. – 352 с.
12. Grant P. ISO 31000:2009 – Setting a New Standard for Risk Management / P. Grant // Risk Analysis. – Vol. 30. – №6. – 2010. – P. 881-886.

Рецензент статті
Д.т.н., проф. Рач В.А.

Стаття надійшла до редакції
16.11.2011 р.